

De klepperman, van nachtwacht tot folklore

Sinds een kwart eeuw loopt in Hardenberg weer een klepperman. Deze heeft echter weinig overeenkomst met de oorspronkelijke klepperman, wiens functie met ingang van 1 januari 1926 werd opgeheven. De huidige klepperman heeft evenals zijn voorgangers zijn naam te danken aan de klepper. Met deze klepper bewaakten in het verleden nachtwachten de stad. Ze moesten hiermee de straten doorlopen en op gezette tijden klepperen en daarna het uur omroepen, zodat de burgers 's nachts hoorden dat hun stad goed werd bewaakt. De laatste nachtwaker van Stad Hardenberg was klepperman Schutte. Nadien werd de bewaking van de stad door veldwachters en vervolgens door de politie waargenomen.

Ongeveer een halve eeuw na het eervolle ontslag van Schutte werd de klepperman nieuw leven ingeblazen: hij fungeerde niet meer als nachtwacht, maar werd het visitekaartje van 'Hardenberg Klepperstad'. Hij werd door de middenstand ingezet bij diverse zomerse activiteiten. In het centrum van Hardenberg verscheen een groot beeld van de aloude klepperman. Toeristen kunnen als aandenken aan hun verblijf in de Klepperstad een afgietsel van dit beeld of andere souvenirs met zijn afbeelding kopen.

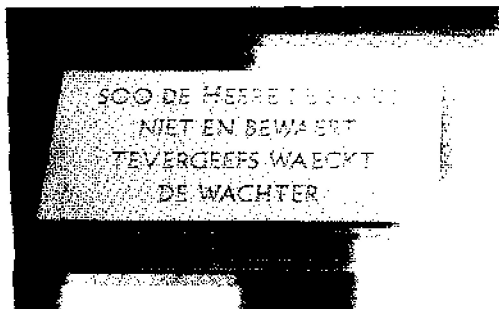
D. Hesselink-Zweers

Zo de Heere de Stad niet bewaart, tevergeefs waakt de wachter

Toen de burgers van Nijenstede (nu omgeving Stations- en Stationsdwarstraat) binnen de veilige muren van het kasteel Hardenberg gingen wonen, werden de stadsrechten van Nijenstede verlegd naar Hardenberg. Deze nieuwe stad kreeg van de bisschop van Utrecht in 1362 een privilegebrief waarin onder andere stond dat de burgers moesten helpen het land te beschermen en de vijand te weren, zodat de stad wel bewaard zou blijven. Het stadsbestuur maakte daarop allerlei wetten om onheil te voorkomen. In het boek van 'willekeuren en gerechtigheden' staat ondermeer dat misdrijven die 's nachts voorvielen, dubbel werden beboet. Men mocht bijvoorbeeld bij nacht de stad alleen binnen komen over de brug of door de poorten. Ook over het gebruik van vuur

werden veel voorschriften gemaakt. In die tijd woonde men immers in licht ontvlambare houten huizen met rieten daken... er werd gestookt en gekookt op open vuur en kaarsen werden gebruikt voor de verlichting. Ondanks een goede bewaking is de stad twee maal door brand vernietigd. Het citaat uit psalm 127: 'SOO DE HEERE DE STAD NIET EN BEWAERT, TEVERGEEFS WAECKT DE WACHTER' is te lezen op een aantal jaren geleden aangebrachte steen in de zijgevel van het pand op de hoek van de Voorstraat en de Kruissteeg. De oorspronkelijke steen met inscriptie was ingemetseld in de voorgevel van dit hoekpand, als herinnering aan de verwoestende brand van 1708.

's Nachts moest er iemand waakzaam zijn. Werden alle wetten en voorschriften wel nage-

leefd? Had men het vuur wel goed gedooft en liep er geen gespuis in de stad? Om de stad goed te bewaken en bewaren voor allerlei onheil werd door de schepenen en raden een nachtwacht ingesteld. Zijn hoofdtak was het patrouilleren op straat, maar zo nodig mocht hij ook de huizen of herbergen binnengaan waar bijvoorbeeld de vuurwetten werden genegeerd. Op zijn ronde door de stad moest hij op bepaalde tijden van zich laten horen, zodat de burgers - wanneer zij dit signaal hoorden -weer rustig verder konden slapen. Aanvankelijk deed de nachtwacht de ronde met een hoorn als instrument, later werd ook de ratel gebruikt. Pas aan het eind van de achttiende eeuw is er voor het eerst sprake van een klap, later ook klepper genoemd.

Nachtwachten in de zestiende eeuw

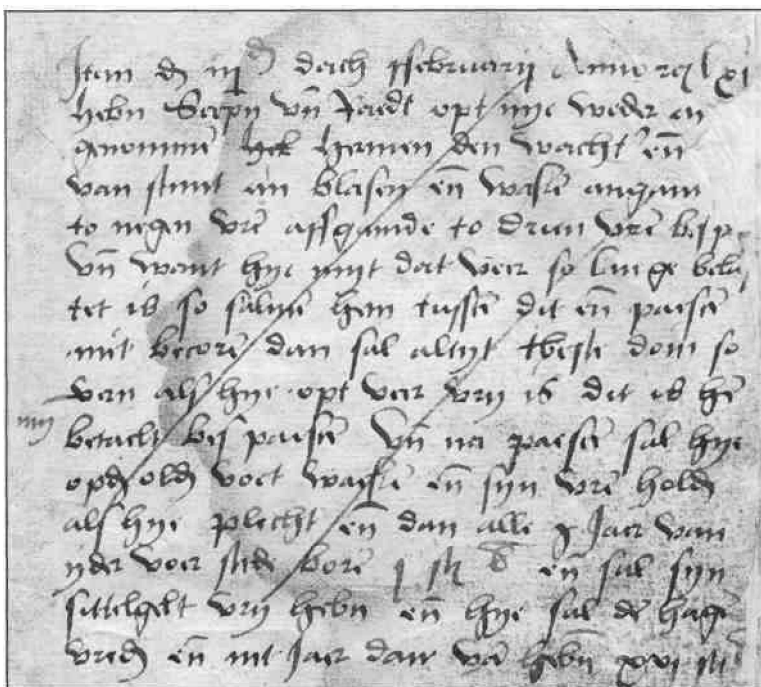
De eerste, tot nu toe bekende, nachtwacht heette Hermen de Wachter. Op de derde dag van februari in het jaar 1561 werd zijn jaarcontract door het stadsbestuur verlengd. Evenals in voorgaande jaren moest hij 's nachts van negen tot drie uur de wacht houden.

Tijdens zijn rondgang door de stad moest hij op de hoorn blazen. Hij was dus geen klepperman maar hoornblazer. Als nachtwaker was hij vrijgesteld van het betalen van vuursteden-en sittelgeld. Het Vuurstedengeld was een belasting op het aantal haarden of schoorstenen in een huis en sittelgeld betaalden de inwoners van een stad die geen burger waren, een soort verblijfsvergoeding. Als nachtwacht mocht hij twee maal per jaar langs de huizen gaan om van elke vuurstede een Brabantse stuiver te beuren. Naast zijn functie als wachter werd Hermen

ook nog aangenomen voor de groenvoorziening. Met het *hagen Vreden*, het verzorgen van de afrastering, verdiende hij zestien stuivers per jaar uit de stadskas.

Enkele jaren later werd Johan Horstman benoemd als waker. Zoals gebruikelijk werd de nachtwacht aangenomen voor de tijd van eenjaar. Ook hij moest, evenals voorgaande wachters, de uren blazen en kreeg van elke vuurstede twee maal per jaar een stuiver, later ook *een witte* genoemd. Horstman werd ook aangenomen om het vee te hoeden. Daarmee verdiende hij twee paar schoenen en vier en een halve rijdergulden.

In 1571 ontving Johan nog hetzelfde loon voor het waken en hoeden, 's Nachts moest hij elk uur op verschillende plaatsen op zijn hoorn blazen. Als hij bij iemand vuur zag branden, mocht hij daar naar binnen gaan. Hij moest dan wel weer snel de straat op om daar alles goed in de gaten te houden. Soms was het waken een deeltijdbaan die door *A lof de varkenshoeder* en *Johan de beestenhoeder* samen werd vervuld.

Op 3 februari 1561 wordt Hermen de Wachter opnieuw aangenomen als nachtwacht van Stad Hardenbergh

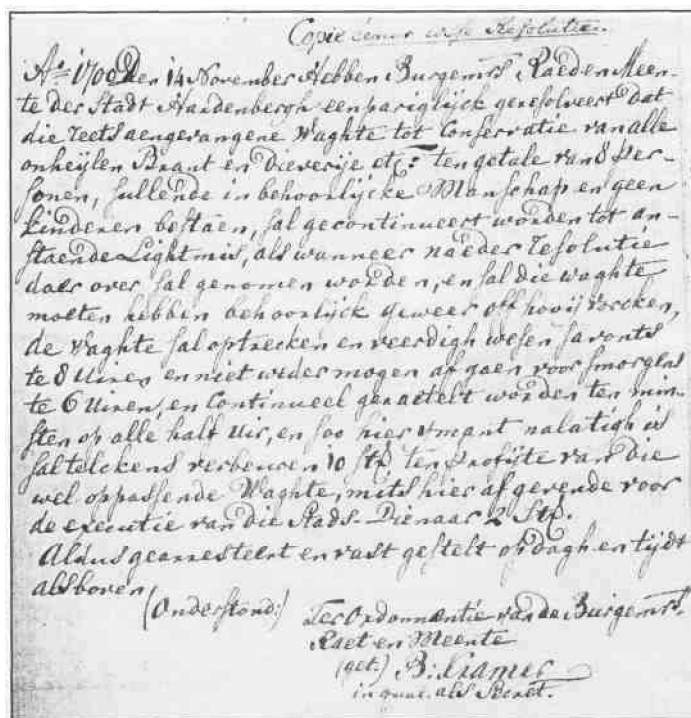
Ook in 1573 werd Johan als nachtwaker genoemd, voluit Johan Johanszoon Scheper. Dit was waarschijnlijk voornoemde Horstman, of zijn zoon. Een scheper is immers een ander woord voor herder, hoeder, hierde of heerde. Het loon voor het hoeden was inmiddels gestegen tot vijf en een halve rijder en twee paar schoenen. Als nachtwacht moest hij volgens de oude *vuurcedule*, de voorschriften voor het omgaan met vuur, elk uur op zijn hoorn blazen. Naar oude gewoonte moest hij vanaf Lamberti (17 september) tot Gregorii (12 maart) vanaf acht uur 's avonds tot vier uur 's morgens de wacht houden. De rest van het jaar mocht hij om drie uur stoppen. Na middernacht moest hij op straat blijven en zijn loon bleef onveranderd, per jaar van elke vuurstede twee witten. Waarschijnlijk is Johan in dat jaar gestorven, want op Altera Andree apostoli (30 november) in 1574 hefft *Cornelys de Wake* *angenommen ende sall de huyren (uren) blasen ende wake gelyck de vorige wakers, des sall hye in eyn jair van yder vuirstede hebben twye witten. Des sal hem de Stadt dair ende baven van der Stadt gade geven 2 daler* Met Cornelis de waker, die van elke schoorsteen twee stuivers en van de stad nog twee daalders beurde, eindigt de informatie die te vinden is in het register van rekeningen der magistraat van Stad Hardenberg over de periode 1553 tot 1577.

De burgerwacht

Uit archiefstukken blijkt dat Jan Warners in 1653 als nachtwacht zijn ronde deed. Naast deze gewone nachtwacht bestond er in tijden van onrust ook een burgerwacht. Zo besloten burgemeesters, schepenen en raden van Stad Hardenberg in het jaar 1688 dat burgers moesten worden ingeschakeld voor de bewaking van de stad. In Europa heersten grote spanningen en voornoemd jaar zou later de

geschiedenis ingaan als het begin van de Negenjarige Oorlog. Het stadsbestuur vond het hoogst noodzakelijkheid dat er een goede bewaking was. Alle mannen werden verplicht hieraan mee te doen. Alleen de pastoor werd vrijgesteld en kinderen jonger dan 15 jaar werden ervan uitgesloten.

De burgerwacht moest zich tussen tien en elf uur 's avonds op straat begeven met een ratel. Deze ratel, die al meer lijkt op de later ingevoerde klepper, moest men gebruiken op de halve uren. Op de hele uren moest men de kerkklok beieren. De burgerwacht werd 's zomers van half elf tot half drie waargenomen en 's winters, van Michaelii (29 september) tot Pasen, moest men een uur langer waken. Aanvankelijk bestond deze burgerwacht uit twee mannen met een ratel en later heeft de wacht nog uit acht volwassen personen bestaan. Deze burgers waren bovendien gewapend met geweren en hooivorken en patrouilleerden op straat van 's avonds acht uur tot de volgende morgen zes uur. Wanneer ze niet elk halfuur ratelden, volgde een fikse boete.

In 1786 werd de Resolutie d.d. 14-11-1700 betreffende de burgerwacht opnieuw ingeschreven

Deze burgerwacht bleef naast de gewone nachtwacht bestaan en werd pas na bijna een eeuw officieel opgeheven. Bij de instelling van de burgerwacht in 1688 bleef ook de vanouds bekende nachtwaker op zijn hoorn blazen. Zo lezen we dat in 1733 burgerwachten als Jan Potgieter, Volker Rasink en Gerrit Bos werden opgeroepen als getuigen in een proces over een nachtelijke schietpartij. Daarnaast zien we dat bijvoorbeeld in 1713 Egbert Willems als nachtwaker en koeheerde werd opgevolgd door Hendrik Gerrits Boender. Deze nieuwe wachter ontving voor zijn werk twintig gulden van de huizen en nog eens twintig gulden voor het hoeden van de beesten en *de kost, peij (kleding) en schoenen sal hem gegeven worden als vanouds gebruikelijk is geweest*. In 1761 werd de functie van wachter en koeherder vervuld door Gerrit Dijk. Hij werd hiervoor beloond met een paar schoenen. Zijn salaris werd echter uitbetaald aan zijn moeder Hendrikje en later aan zijn zuster Griete. Deze vrijgezelle kostwinner was als nachtwacht in dienst tot 1781. Tijdens Gerrits loopbaan (in 1777) werd het nabijgelegen stadje Gramsbergen geheel door brand verwoest. Het stadsbestuur van Hardenberg verscherpte hierop weer de burgerwacht, in sommige perioden moest men extra waakzaam zijn.

Klapwaker of Klepperman

De burgerwacht, zoals die bestond sinds 1688, werd in 1781 officieel opgeheven. Ook werd de aloude taak van de nachtwaker gewijzigd. De huidige wachter en koeheerde Gerrit Dijk zou worden ontslagen, omdat het stadsbestuur besloot tot het aanstellen van twee stadswachters en een koeheerde, alle drie op een vast traktement. De nachtwachters, van wie één als hoornwaker en de ander als klapwaker werd aangesteld, zouden elk 50 gulden verdienen. De koeheerde moest zich met 30 gulden tevreden stellen.

Het stadsbestuur besloot dat vanwege veranderde tijden en de slechte *stads oeconomie* de burgers weer moesten bijdragen aan het traktement van de wachters. Hun salaris zou betaald worden uit een belasting op de huizen. De

huurders van de huizen moesten deze heffing ook betalen. Zij mochten dit bedrag weer aftrekken van de te betalen huur. De wakers moesten, voortaan elk kwartaal, hun loon zelf collecteren of bij de huizen ophalen. Bij weigering of wanneer de betalers in gebreke bleven, kregen ze het recht van parate executie, zowel op roerend goed als op het huis. Daarnaast mochten ze de burgers en ingezetenen met Nieuwjaar gelukwensen en een footje ontvangen. Zij moesten dit wel samen doen en het ontvangen geld eerlijk verdelen. Het mocht niet van de nieuwjaarsfooï afhangen hoe ze hun werkzaamheden verrichtten. Ze moesten zonder onderscheid te maken de burgers *opkloppen* (wekken), zo vaak als dit van hen gevraagd werd.

Er werd niet meer, zoals in het verleden, rekening gehouden met het aantal vuursteden in een huis. Nu werden de woningen getaxeerd en ingedeeld in vier klassen. In klasse 1 moest een gulden worden betaald. Klasse 2 betaalde zestien stuivers, klasse 3 twaalf stuivers en klasse 4 acht stuivers. Hardenberg telde toen 125 huizen: 25 in klasse 1, 27 in klasse 2, 41 in klasse 3, 31 in klasse 4 en volgens een oude bepaling was de wheeme, de pastorie, vrijgesteld. De totale opbrengst bedroeg 83 gulden en 12 stuivers. De resterende vergoeding voor de nachtwacht werd aangevuld uit een oud fonds.

Onderstaande ingezetenen werden aangeslagen:

Dijk, erfgen. Jan Harm, klasse 4 Isaksz, Hompes, klasse 4 Kamferbeek, Berend, klasse 4 Holtman, Jan, klasse 2 Sierink, Arend, klasse 2 Sierink, burgermeester G., klasse 2 Amsink, Harmen, klasse 1 Borne van, burgermeester B., klasse 1 Kramer, erfgenamen, klasse 1 Nijman, weduwe van Willem, klasse 1 Valkman, Gerrit Jan, klasse 3 Vinke, Hendrik, klasse 3 Odink, Antoni, klasse 1 Munster van, burgermeester E, klasse 1

Munster van, burgermeester E, klasse 2
Nijman, weduwe van Berend, klasse 1
Rustenberg, Derk Jan, klasse 1
Heide van der, Jannes, klasse 3
Santman, burgermeester E., klasse 1
Vrieling, Roelof, klasse 2
Goorhuis, weduwe van Hendrik, klasse 2
Goorhuis, Wessel, klasse 2
Kamer, Jan, klasse 3
Rasink, Volker, klasse 4
Mouwe, Wessel, klasse 1
Moickenbour, burgermeester H., klasse 1
Heide van der, Willem, klasse 3
Zweers, Jasper, klasse 2
Diaconie, de, klasse 3
Broeke ten, Jan, klasse 2
Hofsink, Hendrik, klasse 2
Diaconie, de, klasse 3
Timmerman, Jan, klasse 3
Lotterman, Henricus, klasse 3
Pot, Hendrik, klasse 4
Zweers, Berend senior, klasse 3
Zweers, Jan Hendrik, klasse 3
Möller, Jan Hend., klasse 3
Kremer, Thijes junior, klasse 3
Smit, Jannes, klasse 3
Joosten, Harmen, klasse 3
Weeme, is vrij, ingevolge Resolutie 14 jan.
1688
Sambek van, doctor G., klasse 1
Diaconie, de, klasse 4
Brink ten, Hend., klasse 2
Zweers, Berend junior, klasse 2
Munster van, Jasper, klasse 1
Boerrigter, W.L., klasse 2
Moleman, Abr., klasse 2
Santman, burgermeester D., klasse 1
Santman, Rutger, klasse 1
Steeg ter, Arend, klasse 2
Haamberg, Lamb., klasse 4
Zwiese, Jannes, klasse 2
Vinke, erfgen. Gerrit, klasse 3
Odink, Marten, klasse 2
Odink, Marten, klasse 3
Hagen, erfgen. Engb., klasse 2
Heun van, erfgen. weduwe, klasse 3
Bussemaker, burgermeester E, klasse 1
Holt van't, Hend., klasse 2
Woelders, Jan, klasse 4
Ribberink, Gerrit, klasse 4

Ek van, Geesje, klasse 4 Ek van,
Geesje, klasse 4 Ophof, weduwe
Jan, klasse 4 Reints, weduwe
Lucas, klasse 4 Mouwe, Wessel,
klasse 1 Israelsz, Jonas, klasse 2
Israelsz, Jonas (verhuurd aan Gerrit
Bruggink), klasse 4 Westenberg,
Jan, klasse 4 Dijk, Gerrit, klasse 4
Valkman, Peter, klasse 2 Zwaan
van der, Jurriën, klasse 2
Hersevoort, Gerrit, klasse 3
Woelders, Hend., klasse 3
Veldman, Hend., klasse 3 Berg van
den, Andries, klasse 3 Romberg,
Jan, klasse 3 Kremer, weduwe
Warner, klasse 3 Moleman, Jan,
klasse 3 Pruijm, schoolmeester M.,
klasse 3 Pruijm, schoolmeester M.,
klasse 3 Rigter, Willem, klasse 4
Kamferbeek, Gerrit, klasse 4
Baarslag, Egtbert, klasse 4 Vinke,
erfgen. Evert, klasse 2 Zweers, Jan
Derksz., klasse 3 Ensink, Lamb.,
klasse 3 Costers, Jan, klasse 3
Ekkel, Gerrit, klasse 3 Ophof, Jan,
klasse 3 Nijman, Harm Hend.,
klasse 4 Kremer, Thijes senior,
klasse 4 Leusink, Hend., klasse 3
Broeke ten, Jan Berend, klasse 3
Goorhuis, Harmen, klasse 4
Goorhuis, Harmen, klasse 4
Oeverman, Berend, klasse 2
Boerrigter, Berend, klasse 3
Zweers, Jan Harmen, klasse 1
Valkman, Gerrit, klasse 3 Valkman,
Jan, klasse 3 Schuur van der,
Wolter, klasse 4 Ophof, Arend,
klasse 4 Diaconie, de, klasse 4
Santman, Derk, klasse 3
Veenebrugge, Jannes, klasse 3
Heidink, Jan, klasse 4 Dries, Jan
Hendrik, klasse 4 Dries, Jan
Hendrik, klasse 4 Zweers, Jan
(Matroos), klasse 2

Boerrigter, Gerrit, klasse 1
 Deudink, Harmen, klasse 1
 Hofsink, Jan, klasse 2
 Hofsink, burgermeester G., klasse 1
 Meijerink, Jan, klasse 3
 Baarslag, Jan, klasse 2
 Vastenauw, Jan, klasse 4
 Riemsdijk van. verw. scholtus J., klasse 1
 Meijer, Willem, klasse 4
 Boerrigter, Willem, klasse 3
 Loo van, Hendrik, klasse 1
 Rustenberg, Leefhert, klasse 1
 Santman, Jan, klasse 1

Het beeld van de klepperman staat op het Klepperplein. Door de klap op en neer te bewegen ontstond er een klepperend geluid

Instructies voor de nachtwacht

Hoewel de burgerij dankzij de wacht gerust kon slapen, moet hun nachtrust wel wat verstoord zijn door het bijna onafgebroken roepen, blazen en kleppen. Naast de bepalingen omtrent het salaris van zowel de hoorn- als klapwaker werd een uitgebreide instructie opgesteld, bestaande uit de navolgende 23 punten:

1. De nachtwakers zullen hun functie verrichten als volgt:

1 nov.-1 febr. Klapwaker 21.30-05.30 uur;
 Hoornwaker 22.00-06.00 uur

1 febr.-1 mrt. 1 Klapwaker 21.30-05.30 uur;
 Hoornwaker 22.00-05.00 uur
 mrt.-1 apr. 1 Klapwaker 21.30-04.30 uur;
 Hoornwaker 22.00-05.00 uur
 apr.-1 mei 1 mei- Klapwaker 21.30-04.30 uur;
 Hoornwaker 22.00-04.00 uur
 1 juni 1 juni-1 Klapwaker 21.30-03.30 uur;
 Hoornwaker 22.00-03.00 uur
 aug. 1 aug.-15 Klapwaker 21.30-02.30 uur;
 Hoornwaker 22.00-03.00 uur
 aug. 15 aug.-1 Klapwaker 21.30-03.30 uur;
 Hoornwaker 22.00-03.00 uur
 sept. 1 sept.-1 Klapwaker 21.30-03.30 uur;
 Hoornwaker 22.00-04.00 uur
 okt. 1 okt.-1 nov. Klapwaker 21.30-04.30 uur;
 Hoornwaker 22.00-04.00 uur
 Klapwaker 21.30-04.30 uur;
 Hoornwaker 22.00-05.00 uur

2. De wakers moeten voor half tien 's avonds bij elkaar komen, de ene week in het huis van de klapwaker en de andere week in dat van de hoornwaker. Ze moeten daar 's nachts tussen de rondgangen verblijven en mogen pas na de laatste rondgang naar hun eigen woning vertrekken.

3. De wakers zullen om de week met de hoorn en de klep rondgaan.

4. De klapwaker gaat ieder halfuur. De hoornwaker ieder vol uur.

5. Ze moeten door de straten en stegen lopen en op verschillende plaatsen roepen en/of blazen hoe laat het is. De klapwaker moet, na geklept te hebben, de tijd luidkeels roepen. De hoornwaker zal om 22.00 uur eenmaal, om 23.00 uur tweemaal en om middernacht driemaal op de hoorn blazen, voorts om 01.00 een keer, 02.00 uur twee keer enzovoort. Bij in gebreke blijven, wordt men beboet met een goudgulden. Deze boete moet ook worden betaald als men niet voldoet aan de artikelen 1,2, 4 en 8.

6. Ze zullen beginnen te blazen, kleppen en roepen op de hoek van het huis van Jan Santman (bij de brug), of voor de stege.

Voorts voor het huis van burgermeester Van Borne (tegenover het oude postkantoor). Gaande van daar tussen de kerk en het raadhuis (ten zuiden van de kerktoren) heen om op de hoek van het huis van Geesje van Ek, voor de Ganzestraat (achter museum Oudheidkamer), dit te doen. Verder voor het huis van Derk Jan Rustenberg (noordzijde Voorstraat). Voor het huis van burgermeester Moickenbour (nu beeld van de klepperman) en voor het huis van Hendrik Pot (iets voorbij de Smederij straat). Weerom gaande voor het huis van Berend Zweers junior (Fortuinstraat). Gaande van hier weer terug door de Voorstraat naar de Achterstraat, zullen zij bij 't inkomen van de Achterstraat voor de Ganzestraat blazen, kleppen en roepen (zijdeur Chinees restaurant). Voorts bij de put van de Achterstraat en op de hof op de hoek van Gerrit Ekkel (voor de Höftekerk). Vandaar weer terugkomende, zullen zij zulks doen voor het huis van Jan Harm Zweers en tussen de huizen van Wolter van der Schuur en Arend Ophof (bij het 'Hoge Doel'). Voorts voor het huis van burgermeester Hofsink (Boumanplein) en eindelijk achter de school, tussen de huizen van Jan Hofsink en Harmen Duidink (Oude Bosch richting de Vecht).

7. Die de ronde gedaan heeft, zal vertoeven in het huis waar ze bij elkaar zijn, zonder zich middelerwij 1 in herbergen te mogen ophouden, noch zonder noodzaak in andere particuliere huizen.

8. De hoornwaker zal iedere nacht om één uur, in plaats van tussen de kerk en het raadhuis (het stadhuis stond vroeger waarschijnlijk iets ten zuiden van de kerktoren) door en voor de Ganzestraat te blazen, gaan van het huis van burgermeester Van Borne door de Voorstraat, tussen het huis van Jan Woelders (latere stadhuis, nu museum Oudheidkamer) en de kerk, om bij de ingang van de Ganzestraat te blazen en die door te patrouilleren om te zien of daar ook enig onraad is. Dan terug door de Voorstraat tot het huis van DJ. Rustenberg, daar blazen en vervolgens als in artikel 6. De klapwachter zal iedere nacht om half twee de

steeg langs Sierinks huis (Krommesteeg), die langs het huis van Roelof Vrielink (Kruissteeg) en die langs het huis van Jan Kamer (Kamerjansteeg, Klepperplein) ten einde toe doorgaan, zo hem zulks door het water niet belet, ziende achter de huizen aan de Voorstraat staande of er zich ook enig geval van brand of diergelijke voordoet (tussen de huizen aan de Voorstraat en de rivier de Vecht, gelegen ten zuiden van de huidige Havenweg, stonden nog enkele pakhuizen/schuren).

9. Zo iemand der wachters dronken op wacht is, dat hij zijn dienst niet kan doen, die zal acht dagen de dienst niet mogen waarnemen. De burgemeesters stellen dan een tijdelijke nachtwacht aan op zijn kosten. Voor de eerste maal verbeurt hij tevens één gulden, voor de tweede maal twee gulden en voor de derde maal krijgt hij ontslag.

10. In geval van ziekte van één der wachters stellen de burgemeesters, schepenen en raden een tijdelijke aan op kosten van de zieke, tenzij een collega zijn beurt wil waarnemen.

11. Als zij onbehoorlijk rumoer in herbergen of burgerhuizen vernemen of deuren en vensters open vinden, dan moeten ze aankloppen en hun vermanen.

12. Men zal de mensen op straat vriendelijk tegemoet treden. Als men onheus bejegend wordt, moet men zich kenbaar maken als nachtwaker en het hoorn of de klep vertonen. Die de wachters geweld aandoet, mag door hen ook met geweld worden behandeld.

13. Indien één van de wachters enig ongemak overkomt, zal hij met het hoorn of klep alarm maken om zijn collega te roepen. Ook de burgers zijn dan verplicht te hulp te komen. Een arrestant wordt in het huis van den stadsdienaar gebracht en een der wachters blijft ter assistentie, totdat er genoeg burgers zijn om de arrestant te kunnen vasthouden.

14. Indien de nachtwachters enige dieverij, huisbraak, straatschenderij of andere kwade

feiten bemerken, zullen zij assistentie vragen, desnoods aan de burgers.

15. De waker, die zich niet aan de voorschriften houdt, dus geen teken geeft in geval van onraad of de roep om te hulp te komen verzuimd, wordt gestraft.

16. Ontdekt hij brand dan moet hij direct *Brand* roepen en het teken van onraad geven. De inwoners van het brandend huis en de burens roepen (opkloppen). De dichtst bij wonende magistraat waarschuwen en voorts alom ruchtbaar maken dat er brand is. Al roepende zal hij ook de plaats waar de brand is bekend maken.

17. De wachter, die nalatig is in geval van brand alarm te slaan, zal als boete tien caroly guldens moeten betalen en bovendien zal hij, naar bevind van zaken, anders worden gestraft.

18. De nachtwachters zijn verplicht - ook als zij niet hun ronde doen, hetzij bij dag of nacht - overtreders van de vuurwet aan te brengen. Hun loon daarvoor is de door de overtreders te betalen boete, welke opnieuw werd vastgesteld bij resolutie van 7 november 1777.

19. De nachtwakers zullen elkaar tot trouwe plichtsbetrachting aanmanen. Men moet bij nalatigheid de boete, genoemd in de artikelen 1, 2, 4, 5, 6 en 8 en in artikel 5 beschreven, samen betalen, tenzij de onschuldige zijn onschuld kan aantonen of dit onder ede verklaarde.

20. Burgers en ingezetenen zijn verplicht het niet-nakomen dezer instructie te melden aan de burgemeesters.

21. De boetes hier omschreven zijn voor tweederde deel voor de magistraat en één derde voor de aanbrenger, wiens naam desverlangd verzwegen zal worden.

22. Nachtwakers, die beboet worden, moeten hun dienst evengoed waarnemen. Binnen drie dagen moeten zij hun boete (breuken) betalen of anders het dubbele.

23. De nachtwachters zullen, als suppoosten van de stad, ook als gerichtsdienaars fungeren, bijvoorbeeld bij absentie of overlijden van de stadsdienaar. Bij hun aanstelling moeten ze tevens de eed als stads- of gerichtsdienaar afleggen. Evenals de stadsdienaar hebben ze op Petri Ad Cathedram (op 22 februari was van oudsher de jaarlijkse raadsverkiezing) geen stem in het verkiezen van de keurnoten of mogen zich met de verkiezing der schepenen bemoeien.

De laatste klepperman van Hardenberg, Jan Willem Schutte 1868-1947, klepperman van 1918-1926 (1933)

Eedsaflegging

De eed die de hoorn- en klapwaker in 1781 hadden af te leggen, luidde als volgt: 'Ik belove en zweere, dat ik een goed en getrouw nachtwaker wezen zal: - dat ik alle nachten de ronde behoorlijk op de volle/halve uren doen zal, en in 't doorwandelen der straaten en steegen het volle/halve uur blazen/roepen zal: - dat ik alle dieveriën, straat-schenderiën, en andere disordres op de straat-

en, zoo veel mij mogelijk, beletten zal; en in zulken val, des nood zijnde, het teken om door mijn mede-nachtwaker geadsisteert en geholpen te worden, geven zal: - dat ik in cas (geval) van brand, daar van ten eersten waarschouwing doen zal: - dat ik voorts deze stad getrouw zal wezen, de bevelen van de magistraat in alles gehoorzaamen, de voorenstaan-de instructie getrouwelijk en exactlijk nakomen, en mij in dezen mijnen dienst zoodanig gedragen zal, als een getrouw nacht-waker schuldig is, en behoort te doen. Zo waarlijk helpe mij God Almachtig!

Op donderdag 19 april 1781 werden Gerrit Kamferbeek (geboren in 1741) en Evert Goorhuis (geboren in 1748) benoemd en nadien beëdigd tot nacht-wakers. Ze mochten meteen beginnen, maar hun loon zou pas ingaan op de eerste mei. De nieuwe koehierde werd Hendrik Ophof alias Bootsman voor een salaris van veertig gulden, aangezien niemand het voor dertig gulden wilde doen. Ook nachtwacht Kamferbeek vond het salaris te laag. Al na eenjaar diende hij zijn ontslag in. Zijn ontslagaanvraag wilde hij als niet gedaan beschouwen, wanneer men hem vrijstelling gaf van redemptie middelen (de stadsbelasting) en bovendien een opslag van twintig gulden per jaar en om het andere jaar een pijebuis (uniform). De magistraat beloofde de nacht-wakers vrijdom van personele middelen zolang die bij de stad in redemptie waren of in plaats daarvan ieder tien gulden opslag per jaar en om het andere jaar een pijebuis. Kamferbeek nam met dit voorstel geen genoegen en daarom werd Lugger Brand (geboren in 1732 te Heemse) op 1 mei 1783 de nieuwe nachtwacht. Op vrijdag 3 mei verscheen Lugger op de vergadering van Schepenen en Raden om de eed af te leggen. De nacht-wakers kozen beiden voor tien gulden opslag in plaats van vrijdom van personele middelen. Deze twintig gulden zouden worden betaald uit een verhoging van 25% op het waakgeld over de huizen. De leegstaande huizen, zoals dat van burgemeester Bussemaker, het tweede huis van burgemeester Van Munster en het tweede huis van Marten Odink kregen pas te maken

met de verhoging, zodra ze weer bewoond werden. De verhoging van de taxatie bracht twintig guldens en zes stuivers op. Na grondig overleg besloot het stadsbestuur deze zes stuivers maar als extraatje aan de nacht-wakers te *offreren!* De aanvulling op het tekort van 1781 en de pijebuis bleef voor rekening van de magistraat. In 1790 werd het werk van lantaarnopsteker, een functie die voordien door Jan Vastenouw werd verricht, aan de nacht-wakers Evert Goorhuis en Lugger Brand toevertrouwd. Zij verdienden met het aansteken van de lantaarns één stuiver per avond. Het geslacht Goorhuis of Goris zou nog heel lang in dienst van de stad blijven. Nachtwaker Evert huwde drie keer. Hij was nog geen vijf maanden weduwnaar toen hij met de nagelaten weduwe van zijn ex-collega Gerrit Kamferbeek trouwde. Evert woonde in de Achterstraat en stierf daar in 1830 op hoge leeftijd. Zijn zoon Lambert (1780-1844) was gemeentelijke bode. Lamberts zonen Everhardus (1814-1881) en Gerrit Willem (1818-1871) waren respectievelijk nachtwacht en gemeentebode. Everhardus werd in 1873 als nachtwacht opgevolgd door zijn zoon Lambert (1841-1929), terwijl een andere zoon, Gerrit, predikant werd. In 1884 kwam er bij de Raad opnieuw een klacht binnen over Lambert de nachtwacht. Hij had al verschillende keren zijn werk niet goed gedaan en was al eerder berispt. Zijn salaris over het vierde kwartaal werd met tien gulden verminderd, vanwege niet voldoende plichtsbetrachting. Behalve nachtwacht was Lambert ook lantaarnopsteker en onbezoldigd rijksveldwachter. Zijn salaris als lantaarnopsteker werd in 1887 verhoogd met vijf gulden tot vijftig gulden per jaar. Klepperman Lambert Goris diende in 1899 zijn ontslag in en werd daarop met ingang van 1 september eervol ontslagen. In deze periode was J.H. Baarslag werkzaam als stille wacht. Waarschijnlijk deed hij dit werk alleen 's winters want in maart van het jaar 1900 werd hij de vroegere nachtwacht genoemd. Hij kreeg toen van het stadsbestuur een gratificatie van tien gulden. Waarschijnlijk was in deze tijd de animo voor het beroep van nachtwacht niet erg groot. Na het vertrek van Goris werd het trak-

ternent van de klepperman verhoogd van f 150,- per jaar naar vijftig cent per nacht, zodat de raad op een jaarloon van f 165,- uitkwam. Ook werd besloten dat de stille wacht, die alleen in de winter dienst zou doen, vijftig cent per nacht moest ontvangen. Na deze loonsverhoging zou het stadsbestuur een nieuwe oproep van sollicitanten voor nachtwacht doen.

Nieuwe regels voor de burgerwacht

De burgerwacht is door de eeuwen heen, vooral in perioden van gevaar, 's nachts ingezet. In benarde tijden werden de mannen verplicht om ook overdag gewapend hun stad te verdedigen, dit noemde men de schutterij. In de raadsvergadering van zaterdag 27 oktober 1849 werd een nieuw reglement op de veiligheidswacht, de burgerwacht, gemaakt, omdat het oude reglement uit 1832 niet langer voldeed. Een afschrift van onderstaande keur (wet) werd opgezonden naar Gedeputeerde Staten.

Het reglement bestond uit de volgende 19 artikelen: Artikel 1.

In de gemeente Stad Hardenbergh zal in den regel vanaf de helft der maand October tot aan de helft der maand Maart eene veiligheidswacht gehouden worden. Burgemeester en Assessoren kunnen evenwel zulks wenschelijk oordeelende het houden dier wachten naar gelang van omstandigheden vroeger of later laten beginnen en eindigen. Artikel 2.

Tot deze veiligheidswacht zullen verplicht zijn alle weerbare mannelijke ingezetenen dezer stad, voor zoo ver zij in de kom der gemeente woonachtig zijn, echter niet beneden de achttien en niet boven de zestig jaren. De ambtenaren welke overeenkomstig artikel 11 van het Wetboek van strafvordering in betrekking staan tot de Policie zullen evenwel niet tot het houden der bij dit Reglement bedoelde wacht kunnen verplicht worden, even min de commisen bij 's Rijks belastingen. Artikel 3.

Uit hetzelfde huisgezin zal niet meer dan één persoon in een en dezelfde nacht tot het houden der wacht worden geroepen.

Artikel 4.

Telkenjare zal vóór het aanvangen der veiligheidswachten door Burgemeester en Assessoren een rooster worden opgemaakt waarop de namen van alle wachtplichtige ingezetenen zullen voorkomen. Artikel 5.

Uit de bij vorenstaand artikel bedoelde ingezetenen zal door Burgemeester en Assessoren een vijfde gedeelte worden gekozen, welke bij het doen der wachten de functieën van hoofdman of kommandant zullen vervullen. Artikel 6.

De bij artikel 4 bedoelde rooster zal benevens eene lijst van de tot hoofdman of kommandant gekozenen telkenjare vóór het aanvangen der wachten gedurende veertien dagen op eene geschikte plaats voor een ieder ter visie worden gelegd ten einde een ieder in de gelegenheid zij, bij het plaatselijk bestuur zijne bezwaren daartegen in te brengen. Bij uitzondering zal evenwel dezen winter dadelijk na de afkondiging van het Reglement meergemelde rooster en lijst worden opgemaakt en veertien dagen ter visie worden gelegd, maar zal desniettemin zoospoedig mogelijk met het houden der wachten worden begonnen. Artikel 7.

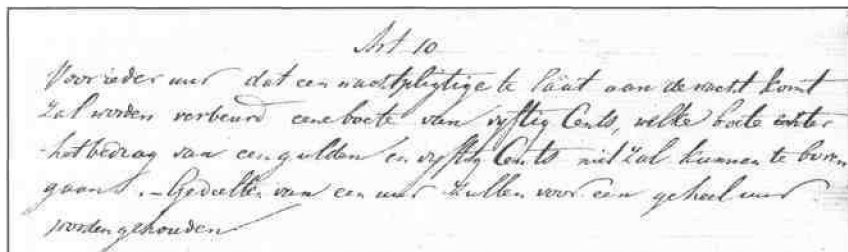
Gedurende den bij artikel 1 bedoelden termijn zal elke nacht en wel van elf tot vijf ure of zoo veellanger als door Burgemeester en Assessoren noodzakelijk wordt geacht door vijf ingezetenen wacht worden gehouden en telkens één hoofdman of kommandant onder deze worden begrepen, onder welks bevelen de vier overige wachtplichtigen gedurende die nacht zullen staan. Artikel 8.

De kommandanten der wacht zullen ieder op hunne beurt de wachtplichtigen ten hunnen huize of in een ander door hen aan te wijzen geschikt lokaal moeten ontvangen en voor behoorlijke verwarming en verlichting zorgen. Artikel 9.

Niemand zal zich aan de dienst der nachtwachten mogen onttrekken behoudens de bij artikel 12 toegelatene plaatsvervangings op verbeurte telken reize (elke keer) van eene boete van een gulden en vijftig Cents.

Artikel 10.

Voor ieder uur dat een wachtplichtige te laat aan de wacht komt zal worden verbeurd eene boete van vijftig Cents, welke boete echter het bedrag van een gulden en vijftig Cents niet zal kunnen te boven gaan. Gedeelten van een uur zullen voor een geheel uur worden gehouden.

In artikel 10 staat de boete op het te laat aan de wacht verschijnen, er was geen zogenaamd Hardenbergs kwartiertje

Artikel 11.

Wachtplichtigen welke zich aan ongeregelde schuldig maken, of zich in andere opzichten niet behoorlijk van hunnen plicht kwijten, zullen indien daartoe termen worden gevonden vervallen in eene boete van een tot drie gulden.

Artikel 12.

De wachtplichtigen zullen op hunne personele verantwoording een ander in hunne plaats kunnen stellen, zullende evenwel de kommandanten alleen onderling kunnen verwisselen.

Artikel 13.

De wachtplichtigen zullen minstens vierentwintig uren van te voren behoorlijk door een ambtenaar der Gemeente tot het houden der wacht worden opgebood.

Artikel 14.

Van de vijf wachtplichtigen zullen des nachts met ieder uur minstens twee man eene ronde door alle wijken der stad doen. Zij zullen alle personen welke zij ontmoeten en welke zij niet kennen voor lieden welke zich met een bepaald doel op weg bevinden of zich naar hunne woning begeven aanhouden en ondervragen en bij onvoldoend antwoord dadelijk naar den gewonen Stads nachtwaker brengen die den aangehoudene in een daarvoor bestemd lokaal zal opsluiten en den volgenden ochtend voor den Burgemeester brengen. Alle op heeter daad betrachte dieven, vagebonden en

deserteurs alsmede alle op straat geruchtmakende personen en dronken lieden zullen eveneens aan den stads nachtwaker tot hetzelfde doel worden overgeleverd.

Artikel 15.

De kommandant der wacht zal des verkiezende gedurende de geheele nacht in het daartoe gebruikte lokaal kunnen blijven, en alzoo de in het vorig artikel bepaalde rondes niet behoeven mede te maken.

Artikel 16. Bij spoed vereischende en onvoorziene gevallen zal de

kommandant der wacht dadelijk den Burgemeester doen wekken, ten einde met dezen middelen te beramen, en naar eisch van omstandigheden te handelen. Voor het overige zal de kommandant indien er des nachts iets bijzonders is voorgevallen, of indien de wachtplichtigen niet behoorlijk op hunnen post zijn geweest, of zich aan ongeregelde schuldig hebben gemaakt, daarvan in den loop van den volgenden dag aan den Burgemeester rapport uitbrengen.

Artikel 17.

Die in beschonken staat op de wacht komt zal in eene boete vervallen van een gulden en vijftig Cents en dadelijk aan den gewonen nachtwaker worden overgeleverd, om in het daartoe bestemde lokaal tot den anderen ochtend te blijven opgesloten. (Op 5 november wordt op verzoek van Gedeputeerde Staten dit artikel als volgt gewijzigd: Die in beschonken staat op de wacht komt, zal in eene boete vervallen van een gulden en vijftig cents, en dadelijk naar zijne woning worden gebragt.)

Artikel 18.

De bij artikel 9, 10, 11 en 17 bepaalde boeten zullen ten opzichte van kommandanten der wacht worden verdubbeld.

Artikel 19.

Bij onvermogen der boetschuldigen zal eene gevangenisstraf van eenen dag worden toegepast.

De klepperman wordt bedankt

Bij de behandeling van de gemeentebegroting, in het najaar van 1904, bleek dat voor de klepperman en stille wacht een post van f 190,- was opgevoerd. De raad was van oordeel dat het teveel kostte en dat een van beiden het veld moest ruimen. Men was het er niet over eens welke functie afgeschaft moest worden, een klepperman kon men horen... bij een stille wacht wist men nooit zeker of hij de stad wel bewaakte.

Er kwamen bij de raad 70 a 80 handtekeningen binnen met het verzoek de stille wacht te behouden. Deze was volgens de ondertekenaars ook hoogst noodzakelijk, bijvoorbeeld bij het voorkomen van brand. In het najaar van 1907 moest men opnieuw een nachtwacht kiezen. Er waren drie sollicitanten: G. van Laar, M. Valkman en J. Huisman (te Kloosterdijk). De eerste kreeg van de raadsleden één stem en de tweede zes, zodat Marten Valkman werd benoemd. We zien dat de stad zich heeft uitgebreid. Marten moest ieder uur zijn ronde doen tot aan het kruispunt van de Gramsbergerweg en vandaar over de Doelen en door de Voor- en Achterstraat lopen.

Marten Valkman bedankte echter voor de eer en het gemeentebestuur riep opnieuw sollicitanten op. Voor men hiertoe overging werd in de raadsvergadering van 7 oktober besloten om het traktement te verhogen met twintig gulden, zodat het salaris voor deze nachtelijke arbeid op f 220,- werd gebracht.

Na een oproep in de krant konden de raadsleden in 1907 hun stem uitbrengen op maar liefst zeven sollicitanten. Dit waren A. Nijman, H. Nijzink, J. Veltink, H.J. Kedde, Herm. Amsink, J.H. ten Brinke en ook Marten Valkman was er weer bij. De raadsleden discussieerden nog even over de route die de nachtwacht moest lopen en 'hij zou ook eigenlijk geen halfuur thuis mogen zitten omdat er in dien tijd heel wat gebeuren kan'. Men meende dat indien de nachtwacht beëdigd moest worden, men mocht verwachten dat die persoon goed zou kunnen lezen en schrijven. Bij eerste stemming kregen Kedde, Valkman

en Ten Brinke ieder twee stemmen en werd één stem blanco uitgebracht. Bij de tweede stemming kregen Kedde en Valkman elk drie stemmen en Ten Brinke één. Bij de derde stemming kreeg Kedde drie stemmen en werd Valkman met vier stemmen alsnog benoemd als de nieuwe nachtwacht. Twee jaar later vroeg hij loonsverhoging waarop het salaris met f50,- werd verhoogd. In 1912 deed hij opnieuw een verzoek om loonsverhoging en werd hem een gratificatie beloofd. Marten Valkman bleef nachtwacht tot 15 januari 1918 toen hem op eigen verzoek eervol ontslag werd verleend. Er werd een nieuwe nachtwacht gezocht tegen een salaris van f275,- per jaar. Tijdens de raadsvergadering van 18 januari 1918 kregen de sollicitanten H. ten Broeke en J.W. Schutte beiden drie stemmen. Een tweede stemming had hetzelfde resultaat, zodat het lot moest beslissen. Het lot viel op Jan Willem Schutte, winkelier te Hardenberg. Hij mocht Marten Valkman opvolgen als klepperman.

Burgemeester en Wethouders van
Stad Hardenberg
roepen op sollicitanten naar de be-
trekking van
nachtwacht
op een jaarwedde van f 275.
Inzending van sollicitatiebrieven
vóór 12 dezer maand.
Hardenberg, 2 Januari 1918.
Burgemeester en Wethouders voor-
noemd,
J. W. C. BLOEM, Voorz.
W. G. NIJZINK, Secr.

Advertentie Salland's Volksblad 4 januari 1918

Een aantal maanden na zijn aanstelling vroeg Schutte om een wapen en een elektrische zaklantaarn. Aan het laatste verzoek werd door de raad gehoor gegeven. In 1920 was er weer sprake van de aanschaf van een wapen voor de nachtwacht en ook stond het gebruik van de klep opnieuw ter discussie. Dat niet iedereen een hekel had aan het nachtelijk geklepper werd verwoord door een logé van koperslager

Andries Sierink. Toen een neef van zijn vrouw, de militair Durk Dijkstra, eens een nacht bij hen in Hardenberg verbleef, vertelde deze dat hij die nacht niet had geslapen. Hij was bang geweest om de nachtwacht te missen. De hele nacht had hij liggen luisteren naar de klepperman... hij vond het prachtig! Het eind van de nachtwacht, de klepperman, was echter in zicht. Vooral door uitvindingen zoals elektriciteit en door de stadsontwikkeling werd de nachtwacht langzamerhand overbodig. De veiligheid van de stad kwam steeds meer in handen te liggen van gewapende veldwachters en politie. In 1922 kreeg de laatste nachtwacht, klepperman Jan Willem Schutte,

Hardenberg 16 Maart 1933

Aan
 Den Raad der gemeente
 Stad Hardenberg

Welgedacht. Heeren

Ondergetekende J.W. Schutte
 verzoekt uw College beleefd hem met
 ingang van 1 Mei of eerder ontslag
 te willen verlenen als nacht wacht
 twak dienste
 Uw W. Schutte
 J.W. Schutte te Hardenberg

Ontslagaanvraag van J. W. Schutte als nachtwacht van Hardenberg, 16 maart 1933

ACTE VAN EERVOL ONTSLAG.

De Raad der gemeente Stad Hardenberg;

B E S L U I T :

aan den Heer JAN WILLEM SCHUTTE, met ingang van 1 Mei 1933
 overeenkomstig diens verzoek eervol ontslag te verlenen als
 nachtwacht, onder dankzegging voor de als zoodanig bewezen
 diensten.

Gedaan ter openbare vergadering van den Raad
 der Gemeente Stad Hardenberg, den 29 Maart 1933.

De Raad voornemend;

De Raad der gemeente Stad Hardenberg verleent Jan Willem Schutte eervol ontslag als nachtwacht, met ingang van 1 mei 1933

nog een regenjas, zoals eeuwen daarvoor de hoornblazer Hermen een pijebuis kreeg. Eind 1925 ontving Schutte een brief van de gemeenteraad waarin hem werd meegedeeld dat het jaarlijkse loon voor de klepperman werd verlaagd naar f 125,- en dat hij na 1 januari 1926 zijn functie niet langer hoefde te vervullen. De nachtwacht werd bedankt en kon zijn pensioen gaan regelen. In 1928 werd besloten hem een schadeloosstelling van f75,- per jaar te verlenen, tot het tijdstip waarop hij zijn 65e levensjaar zou bereiken. Schutte bedankte de gemeenteraad hiervoor per brief. Hoewel hij sinds 1926 niet meer 's nachts met zijn klepper de ronde hoefde te doen, bleef hij nog tot 1933 op wachtgeld in dienst van de gemeente. Op 16 maart 1933 schreef de laatste klapwaker van Hardenberg zijn ontslagbrief. Dit ontslag werd klepperman Schutte met ingang van 1 mei eervol verleend.

Er zijn veel gedichten en liederen gemaakt op de klepperman. Vooral over zijn rondgang op Nieuwjaarsdag en natuurlijk door zijn geklepper en het roepen van de tijd.

Klepperman

Zou ik voor den klepper vreezen, O!
 die lieve brave man Maakt, dat ik
 gerust kan wezen, En ook veilig
 slapen kan. Moeder lief 'k geloof het
 vast, Dat hij op de dieven past.

Schoon hij loopt door wind en regen,
 't Zingen wordt hij nimmer moe:
 Goede God! geef hem Uw zegen,
 Maar mijne oogjens vallen toe. Lieve
 klepper! hou de wagt! Ik ga slapen:
 goede nagt!